

ELORE (ISSN 1456-3010), vol. 18 – 1/2011.

Julkaisija: Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura ry.

[http://www.elore.fi/arkisto/1_11/kirjat_hameenaho.pdf]

KIRJA-ARVIO

MIESTEN JA NAISTEN ARKI?

MAASEUTU SUKUPUOLITTUNEIDEN MERKITYSTEN TILANA

OLSSON, PIA & RUOTSALA, HELENA (toim.) 2009: *Gendered Rural Spaces*. Helsinki: SKS. 158 sivua.

Pilvi Hämeenaho

Arkielämä maaseudulla on muutoksessa, samoin kuin maaseutua koskeva etnologinen tutkimus. Englanninkielinen artikkelikokoelma *Gendered Rural Spaces* avaa näitä muutosprosesseja kohdistuen katseensa arkielämän sukupuolittuneisiin käytänteisiin ja ihanteisiin sekä niiden rakentumiseen ja muutokseen. Kirjan kahdeksan artikkelin esiin nostamat näkökulmat liikkuvat ajassa ja tilassa purkaen niitä monikerroksisia merkityksiä, joita sukupuoli ja sukupuolittuneet käytännöt saavat maaseudun arjen sosio-kulttuurisissa rakenteissa. Mieheyden ja naiseuden määrittelyt vaikuttavat yksilöiden arkielämän toimiiin, odotuksiin ja elämäntiloihin jakaen maaseudun sosiaalisesti määrittyviin sukupuolittuneisiin tiloihin. Maaseutua ei tutkita vain maantieteellisenä paikkana, jossa arkea eletään, vaan kokemusten, odotusten ja jaettujen arvojen kautta syntyvänä kulttuurisena tilana.

Kirjan artikkelit ovat tulosta *Gendered Rural Places* -tutkijaryhmän työstä. Ryhmän keskeisenä tavoitteena ovat olleet sukupuolittuneiden käsitysten ja niiden arkielämään tuomien vaikutusten nostaminen maaseutuaiheisten tutkimusten kysymyksenasetteluihin. Kirja tuo maaseudun takaisin etnologisen tutkimuksen ajankohtaiseen keskusteluun, aiemmista tieteenalan traditioista poikkeavin näkökulmin. Kirjassa esitellyt tutkimukset näyttävät, kuinka sekä yhteisöjen että yksilöiden toimintaa ohjaavat sukupuoliin sidotut käsitykset ja arvot.

MAASEUTU SUKUPUOLITTUNEIDEN KÄYTÄNTEIDEN KENTTÄNÄ

Kulttuurissamme on sisään rakentuneena sukupuolittuneita käytänteitä synnyttäviä ja niitä ylläpitäviä rakenteita, jotka ovat muodostuneet eri aikoina ja eri tavoin. Nämä rakenteet merkityksellistävät ja ohjaavat arkipäivän toimiamme ja käsityksiämme itsestä ja toisista. Naiseuden tai mieheyden määrittelyt ovat osa yhteiskunnallisia ja kulttuurisia muutosprosesseja ja siten itsekin muuttuvia ja muutettavissa. Toisaalta käsitykset sukupuolien merkityksistä ja rooleista muuttuvat hitaasti, vaikuttaen ajatteluumme lähes huomaamatta. Sukupuolentutkimuksen näkökulmasta tärkeää ei olekaan vain hahmottaa sukupuolittuneiden rakenteiden olemassaoloa, vaan tarkastella niihin liittyviä muutoksen ja pysyvyyden aspekteja.

Kuten teoksen toimittajat Pia Olsson ja Helena Ruotsala johdannossa toteavat, sukupuolta ei tarkastella muusta yhteiskunnallisesta ja kulttuurisesta kontekstista irrotettuna tekijänä, vaan se elää suhteessa muihin arkielämän normeja ja merkityksiä tuottaviin kategorioihin. Maaseudun tarkastelu gender-tutkimuksen kysymyksenasetteluiden kautta nostaa esille sukupuolittuneiden käytäntöjen ja sukupuolille määriteltyjen paikkojen sekä sopivan käytöksen vaikutukset yksilön arjessa. Yhteiskunnalliset ja kulttuuriset muutokset edellyttävät yksilöiltä sopeutumista tarjoten kuitenkin myös mahdollisuuden tarttua uusiin tilaisuuksiin itsen ja oman elämän toteuttamisessa. Ahdistaviksikin koetut sukupuolittuneet normit ohjaavat yksilöiden valintoja, mutta samanaikaisesti ne saattavat toimia myös lähtökohtana vastareaktioille, tietoiselle roolien murtamiselle ja muuttamiselle. Sopeutumisen sijaan yksilöt voivat hakea uusia ratkaisuja ja luoda uutta, sukupuolirooleja murtavaa sosiaalista tilaa. Tämä tuo myös mahdollisuuden sukupuolten eroja korostavien käytäntöjen takana piilevien arvojen ja merkityksenantojen tiedostamiselle.

AJASSA MUUTTUVAT NÄKEMYKSET MAASEUDUN MIEHESTÄ JA NAISESTA

Tiede ja tutkimus ovat itsessään olleet voimakkaasti mukana rakentamassa maaseudun elämään liittyviä sukupuolittuneita käsityksiä. Siitä huolimatta, että aiempi talonpoikaiselämää käsittelevä historia- ja kansatieteellinen tutkimus esitettiin sukupuolineutraalina, se sisälsi usein hyvin vahvasti maskuliinista kulttuuria ja korosti miesten asemaa yhteisöissä. Kuten Ann-Catrin Östman huomioi, 1930-luvulla julkaistussa *Suomen Kulttuurihistoria* -kirjasarjassa agraariyhteisö ja talonpoikaisuus esitetään ajan historiantutkimuksen hengessä vapaiden miesten hallitsemana ja omistamana tilana, jossa ihanteelliset itsenäisyyden, individualismin ja vastuullisuuden arvot edustavat mieheyttä. Naiset jäävät näkymättömiin kodin seinien sisäpuolelle nousematta esiin maaseutuyhteisön todellisina toimijoina. Näiden, vain yhtä osaa kulttuurista kuvaneiden tietojen, voidaan nähdä kertautuneen tieteen ulkopuolella eläneissä arvoissa ja käsityksissä talonpoikaisen kulttuurin luonteesta ja kokonaisuudesta.

Pia Olsson nostaa Suomen muinaismuistoyhdistyksen *The Status of a Woman* -keuruaineistoihin perustuvassa artikkelissaan esiin maaseudun eri tilojen ja paikkojen

jakautumista sukupuoleen sidottujen merkitysten mukaan sekä näiden merkitysten vaikutuksia naisten elämän valintoihin ja kokemuksiin omasta roolistaan osana yhteisöä. Hän huomioi, kuinka naisiin kohdistuvia odotuksia on tarkasteltava sekä yhteiskunnallisesti pitkällä aikavälillä että myös yksilön elinympäristö ja elämänkaarri huomioiden, jotta käsitysten ja ihanteiden perusteet nousevat esille. Naisille on maaseutuyhteisöissä ollut vahvasti varattuna ”kotihengettären” rooli, johon kuuluva arkinen kotitöiden teko ja naiselle sopiva käytös on opetettu jo nuorille tytöille. Kokemus elämän rajoittumisesta liikaakin kodin piiriin näkyy aikuisena elämäntulkuaan miettivien naisten vastauksissa.

Käsitykset siitä, mitä yksilö voi tehdä ja mikä on hänelle sopivaa, syntyvät jo lapsuudessa. Tämä tieto kantaa mukanaan myös töiden ja arjen roolien sukupuolittuneet sisällöt. Tiina Suopajarvi avaa elämäkertahaastattelujen kautta lukijalle väylän lapsuuden kokemusten ja paikkaan liittyvien käsitysten vaikutuksista aikuisena tehtäviin elämäntulkuihin. Kysyessään, mitä metsäalan ammattilaiset ovat eri elämäntilanteissaan tehneet metsässä ja mitä metsä on heille merkinnyt, hän nostaa esiin aikuisuuden käsitysten ja arvojen rakentumisen yksilön elämäntulkun kautta. Tämän päivän metsäalan ammattilaisten mielissä metsän merkityksellisyys paikkana liittyy usein juuri lapsuuteen ja silloin opittuun metsässä työskentelyyn. Moni myös kokee uravalintansa olevan seurausta lapsuudessa alkaneesta erityisestä – sekä käytännöllisestä että henkisestä – suhteesta metsään.

TYÖNJAKO JA SUKUPUOLITTUNEEN TILAN HALTUUNOTTO

Töiden jakoon ja tekemiseen liittyy voimakkaita sukupuolittuneita käsityksiä, jotka ohjaavat käsityksiä miehille ja naisille sopivista töistä. Tärkeänä esiin nousevat vallan(käytön) ja voiman saamat sukupuolittuneet merkitykset. Helena Ruotsalan tutkimus poronhoitoon liittyvistä sukupuolittuneista rooleista avaa käsityksiä naisten paikasta työelämässä, yleensä alempiarvoisena suhteessa miehille varattuun keskeiseen päätöksentekoon ja vallankäyttöön liittyviin tehtäviin. Tiettyjen töiden sopivuutta paremmin miehille soveltuviksi perustellaan fyysisen voiman kautta, mikä saa naiset kokemaan huonommuutta ja pitämään itseään jopa sopimattomina alalle. Fyysiset ominaisuudet saatetaan liittää myös muuhun pystyvyyteen. Poronhoidon määrittelyminen ”tosimiesten” työnä vaikuttaa siihen, miten alalle uskaltautuneisiin naisiin suhtaudutaan. Naisten työpanosta poronhoidossa ei ole arvostettu samoin kuin miesten, eikä naisia ole hyväksytty alalle tasavertaisina toimijoina.

Tänä päivänä naiset kuitenkin ottavat maaseututilaa haltuunsa osallistumalla niin sanottuihin miesten töihin, mutta myös luomalla uutta työkalutuuuria uusien toimialojen ja yrittäjyyden kautta. Maaseudun naiset ovat perustaneet esimerkiksi matkailu- tai käsityöalan yrityksiä, jotka usein toimivat osana maanviljelys- tai karjatilaa. Kuten Katriina Heikkilä artikkelissaan toteaa, uudet toimeentulon keinot maanviljelyn ohella muokkaavat maatilojen arkea, uudistavat sukupuolten välistä vallanjakoa ja antavat uusia merkityksiä maaseudun eri tiloille ja paikoille. Uudet työt ja yrittäjyys luovat maaseudulle uusia sosiaalisia tiloja asettamalla yrittäjänaiset perinteisestä poikkeavaan, aiemmin miehille varattuun vastuunkantajan ja leivän pöytään tuojan asemaan.

Katri Kaunisto kuvaa artikkelissaan metsäalan töihin liitettyjä maskuliinisuuden ihanteita ja mieheyden määritelmiä. Hän tarkastelee teknologisen kehityksen ja alojen ammatillistamisen kautta tulleita muutoksia metsäalan työntekijöille asetettuihin vaatimuksiin. Raskas fyysinen työ on osittain vaihtunut toimistotyöhön ja aiempi tarve raa'alle lihasvoimalle on vähentynyt. Metsäteollisuuden nopeasta muutoksesta huolimatta käsitykset hyvän metsätyömiehen ominaisuuksista ovat muuttuneet hitaasti. Homogeenisen ”työväenluokan miehen” edustaman maskuliinisuuden lisäksi voidaan alalla nykyään kuitenkin nähdä useita eri miehyyden tyylejä. Samalla myös perinteiset iän, kokemuksen tai esimerkiksi luonteen pohjalta määrittävät hierarkiat ovat korvautuneet uusilla, koulutusta ja ammatillista pätevyyttä korostavilla arvoilla. Entinen jokamiehen työ on muuttunut erikoisosaaajien ammatiksi.

KYLÄELÄMÄÄ JA KYLISTÄ LÄHTÖJÄ

Työt ja niiden löytyminen ovat merkittävä tekijä maaseudulla elämisen mahdollistajana ja vaikuttavat erityisesti nuoriin. Nancy Anne Konvalinkan artikkeli työn jakautumisesta ja perimysjärjestelyistä maataloilla (*casas*) espanjalaisissa kylissä huomioi sodan jälkeisen yhteiskunnan muutosten vaikutukset naisten mahdollisuuksiin jäädä asumaan kotiseudulle. Sukupuolittuneet käytännöt tilojen periytyemisessä ja työnjaossa ovat kiinnittäneet miehet vahvemmin maahan naisten elämänkulun perustuessa liikkuvuudelle – muuttamisena aviomiehen tilalle tai kylältä pois lähtemisenä. Koneellistuminen ja tuotantoalojen muutos ovat johtaneet tilanteeseen, jossa tiloilla tarvitaan vähemmän työntekijöitä. Maan omistamiseen ja jakoon liittyvät perinteiset käytännöt ovat johtaneet sukupuolittuneeseen muuttoliikkeeseen, jossa naiset perinteisen asemansa menettäneinä muuttavat pois kylistä ja jättävät maaseudun miesten tilaksi. Naisten katoaminen kylistä johtaa myös maaseudulle jäävien miesten ongelmiin yhdistää maatalan pyörittäminen oman perheen perustamiseen.

Myös Venäjällä, Marin tasavallassa, nuorten aikuisten tulevaisuuden suunnitelmat ja ongelmat pyörivät samojen kysymysten ympärillä. Oma kotikylä ei tarjoa hyviä toimeentulon mahdollisuuksia ja opiskelun ja töiden perässä hakeudutaan kaupunkiin. Mari Immonen pohtii artikkelissaan kotikylän ja paikallisen kulttuurin merkitystä nuorten tulevaisuuden suunnitelmille. Maalla elämä on työntäyteistä ja uravaihtoehtoja on vähän, ja poismuutto voidaan nähdä pakenemisena raatamisen ja perinteisten sukupuoliroolien sitovuudesta. Toisaalta kyläyhteisö on oman perheen, kansan ja kulttuurin paikka. Mitä koti ja maaseutu merkitsevät sille, joka on jättänyt sen taakseen aloittaakseen uuden elämän kaupungissa? Kulttuuri ja kieli säilyvät merkittävänä osana yksilön identiteettiä ajan ja paikan muutoksista huolimatta. On silti tärkeää kysyä, kuinka perinteisiä tapoja ja kulttuuria voidaan säilyttää tilanteessa, jossa sen merkitys osana arkea vähenee. Kyläelämä ei sellaisenaan siirry kaupunkiin, eivätkä perinteiset tavat ja maaseudun arki innosta globaalikulttuurista kiinnostuneita nuoria.

MAASEUDUN MUUTOSTA TUTKIMASSA

Gendered Rural Places avaa mielenkiintoisesti ja uudella tavalla niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia tekijöitä, jotka vaikuttavat yksilöiden arkisiin valintoihin ja käsityksiin itsestään osana yhteisöä. Monesti syitä esimerkiksi maaltamuuttoon haetaan yksilöiden toiminnasta, mutta kuten kirjan artikkelit meille näyttävät, nämä ratkaisut harvoin ovat vain yksilötason valintoja. Yksittäisen maaseudun naisen tai miehen toiminta voidaan nähdä henkilökohtaisten valintojen lisäksi myös reagointia vallitseviin olosuhteisiin ja yrityksenä selviytyä yhteiskunnallisten muutosten ja vaatimusten ristipaineessa. *Gendered Rural Spaces* huomioi, kuinka nämä pyrkimykset ja vaatimukset ovat myös sukupuoleen sidottujen merkitysten muokkaamia. Kirja tuo maaseudun arkea koskevaan keskusteluun monia, tuoreita näkökulmia ja edistää siten merkittävästi tämän päivän maaseudun tutkimuksen tavoitteita.

Filosofian maisteri Pilvi Hämeenaho työskentelee etnologian tohtorikoulutettavana Jyväskylän yliopistossa.